

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Liturgia Sacra 20 (2014), nr 1, s. 215–255

Liturgia i muzyka w zakonie paulinów
(*Liturgy and Music in the History of the Pauline Order*)
Międzynarodowa konferencja naukowa

(Budapeszt – Esztergom, 25–27 listopada 2013 r.)

W dniach 25–27 listopada 2013 r. odbyła się Międzynarodowa konferencja naukowa *Liturgia i muzyka w zakonie paulinów* (*Liturgy and Music in the History of the Pauline Order*). 25 i 27 listopada obrady prowadzone były w Instytucie Muzykologii Węgierskiej Akademii Nauk w Budapeszcie, a 26 listopada w Centrum Konferencyjnym św. Wojciecha w Esztergom. Organizatorami konferencji byli: wspomniany Instytut Muzykologii, Narodowy Fundusz na rzecz Kultury Węgier — *Nemzeti Kulturális Alap* (NKA), Stowarzyszenie Kapela Jasnogórska, Zespół Naukowo-Redakcyjny Jasnogórskich Muzykaliów oraz zakon paulinów. Była to druga konferencja poświęcona dziejom paulińskiej tradycji muzycznej i liturgicznej; poprzednie międzynarodowe spotkanie odbyło się w listopadzie 2011 r. na Jasnej Górze.

Trzydniowe obrady podzielone były na cztery panele tematyczne. Pierwsza część konferencji poświęcona była liturgii i śpiewowi. Części tej przewodniczył prof. dr Gábor Sarbak z Węgierskiej Biblioteki Narodowej, specjalista w zakresie średniowiecznej historii paulinów. Obrady rozpoczął referat dra Jakuba Kubieńca z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który omówił przekazy źródłowe oraz cechy szczególne liturgii paulinów w średniowiecznej Polsce. J. Kubieniec zaprezentował 7 ksiąg liturgicznych oraz poddał bliższej analizie niektóre osobliwości ich kalendarzy, wybranych śpiewów i obrzędów. Referat dr. Miklósa Földváry z Uniwersytetu im. Loránda Eötvösa w Budapeszcie poświęcony został relacji między rytmem paulińskim

a ostrzyhomskim. W oparciu o księgi liturgiczne różnych węgierskich ośrodków kościelnych referent przeanalizował część ceremonii Ofiarowania Pańskiego i Wielkiego Tygodnia. Ich paulińska wersja zdradza wpływy katedry ostrzyhomskiej, ale i dużą samodzielność zakonu w kształtowaniu swej tożsamości liturgicznej. Dr Zsuzsa Czagány z Instytutu Muzykologii Węgierskiej Akademii Nauk omówiła strukturę oraz melodie oficjum na święto Matki Bożej Śnieżnej w diecezjach węgierskich i w zakonie paulinów. O. Szoliva Gábel OFM zaprezentował strukturę paulińskiej komplety i wykorzystywanych w niej melodii oraz porównał je z tradycjami węgierskimi. Podstawowym tekstem źródłowym referatu był drukowany brewiarz paulinów z 1540 r. Panel pierwszy zakończyło wystąpienie dr Györgyi Táborny o repertuarze sekwencji w paulińskiej liturgii. Prelegent wyodrębnił w nim cztery warstwy: sekwencje ostrzyhomskie, augustiańskie, dominikańskie oraz będące własnym dorobkiem muzycznym paulinów.

Tematem drugiego panelu była notacja muzyczna w ujęciu teoretycznym oraz jej zapisy w księgach liturgicznych. Obradom przewodniczyła dr Zsuzsa Czagány. Pierwszy referat przedstawił ks. dr Mariusz Białkowski z Akademii Muzycznej w Poznaniu, który poddał analizie formy *scandicus* w jasnogórskim graduale III-913 z 1596 r. Neuma ta została omówiona na porównawczym tle innych tradycji muzycznych. Dr Eva Veselovská z Instytutu Muzykologii Słowackiej Akademii Nauk przedstawiła wyniki badań nad fragmentami średniowiecznych rękopisów liturgicznych zakon paulinów na Słowacji. Zaprezentowana została identyfikacja niewielkich fragmentów ocalałych ze zniszczonych kodeksów, rekonstrukcja uszkodzonych partii tekstu oraz analiza neum. Gabriellá Gilányi przedstawiła referat poświęcony notacji muzycznej w zakonie paulinów między XIV i XVIII w. Poza kompletnymi księgami autorka wykorzystała także fragmentarycznie zachowane źródła. Także i w tym referacie pojawił się wątek związków między liturgią braci pustelników i archidiecezji ostrzyhomskiej. Prof. UKSW dr hab. Czesław Grajewski z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie przedstawił charakterystyczny element liturgii paulińskiej w postaci hipotetycznego tonariusza zakonu, zawierającego zasady łączenia zakończeń psalmowych z określonymi typami melodycznymi antyfon. Stworzenie takiego tonariusza wynika z niezachowania się tego rodzaju źródła z zakonu paulinów. Podstawą referatu był piętnastowieczny antyfonarz MR8 z Zagrzebia. Ostatni referat w tym panelu zaprezentowała dr Ágnes Papp z Instytutu Muzykologii Węgierskiej Akademii Nauk, która omówiła regulacje psalmodii w rękopisach i drukach węgierskich franciszkanów po Soborze Trydenckim.

Trzeci panel dotyczył studiów źródłowych. Przewodniczyła mu Ágnes Papp. Tematem wystąpienia dr Andrei Kovács z Akademii Muzycznej im. Franciszka Liszta w Budapeszcie były badania destruktywne paulińskich ksiąg liturgicznych w Zagrzebiu. Prelegentka zaprezentowała identyfikację zachowanych fragmentów tekstów liturgicznych i przyporządkowała je do świąt kościelnych. Prof. UW i UO dr hab. Remigiusz Pośpiech z Uniwersytetu Wrocławskiego omówił

polonica w paulińskim graduale III-913 z Biblioteki Jasnogórskiej. W kodeksie tym do łacińskich śpiewów liturgicznych dołączono kilka pieśni kościelnych w języku polskim, wykorzystano także ich melodie w śpiewach łacińskich. Ks. prof. UO dr hab. Erwin Mateja zaprezentował studium kalendarza XVI-wiecznego mszału paulińskiego z Jasnej Góry. W kalendarzu wyodrębnione zostały warstwy, jakie nakładały na siebie kolejne epoki i nurty w historii Kościoła — od wpływów misjonarzy frankijskich i nadreńskich, przez elementy kalendarzy diecezji węgierskich, polskich i czeskich, po pustelników będących dla paulinów wzorami życia. Autor niniejszego sprawozdania omówił historię oraz rękopiśmienne dodatki drukowanego mszału paulińskiego z 1537 r., który znajduje się obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

Ostatni panel poświęcony był rozwojowi liturgii zakonu w czasach nowożytnych. Sesję otworzył referat dra Elmara Kuhna z projektu *Collectio Paulina* w Niemczech, dotyczący oficjów szwabskiej prowincji zakonu. Omówione zostały w nim także elementy kalendarza paulińskiego. O. prof. dr hab. Janusz Zbudniewek OSPPE scharakteryzował twórczość liturgiczną Szymona Mieleckiego, paulińskiego bibliofila i kaznodzieji żyjącego na przełomie XVI i XVII w. Mielecki jest autorem kilku kodeksów rękopiśmiennych, w tym *Collectarium Romanum* i jasnogórskiego gradułu III 913. W pracach tych połączył elementy trydenckie z tradycjami zakonu. Orsolya Csomóz z Węgierskiej Akademii Nauk omówiła procesje w kościele katedralnym oraz w konwentach paulińskich w diecezji zagrzebskiej. Porównanie ich oprawy muzycznej wykazało odrębności pomiędzy melodiami używanymi przez paulinów i duchowieństwo diecezjalne. Lucija Konfic z Akademii Sztuki i Nauki w Zagrzebiu przedstawiła bazę źródłową do badań muzyki liturgicznej paulinów w Chorwacji oraz prowadzone nad nią prace badawcze. Przybliżyła także wspólczesne wykonania powstałych w zakonie kompozycji. Ostatni referat wygłosił dr Gábor Kiss z Węgierskiej Akademii Nauk. Tematem wystąpienia były formularze mszalne węgierskiej i chorwackiej prowincji zakonu w XVIII w. Prelegent omówił melodie mszy różnego rodzaju — niedzielnych, maryjnych, żałobnych *etc.*

Poza obradami konferencję współtworzyły trzy koncerty, podczas których wykonano gregoriańskie utwory z średniowiecznych źródeł paulińskich i europejskich. Dało to możliwość zapoznania się z pracami nad wykonywaniem kompozycji paulińskich. Pierwszego dnia śpiewała Schola św. Pawła z Pécs pod dyrekcją Gabrielli Fodor, drugiego dnia była to *Schola Gregoriana* z Instytutu Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pod dyrekcją ks. dra Piotra Pačkowskiego. W ostatnim dniu uczestnicy usłyszeli także muzykę instrumentalną XVIII-wiecznych kompozytorów paulińskich (m.in. o. Amandusa Ivanschiza) w wykonaniu chóru i orkiestry pod dyrekcją Benedeka Héji.

Drugiego dnia uczestnicy konferencji zwiedzili dwie biblioteki znajdujące się w Esztergom — bibliotekę *Theological College* oraz bibliotekę katedralną, w której odbył się pokaz średniowiecznych ksiąg chórowych.

Konferencja, która zgromadziła międzynarodowe grono badaczy, pozwoliła ukazać omawiane zagadnienia w perspektywie szerokiego wachlarza źródeł, które pozostały z dziedzictwa zakonu w bibliotekach i archiwach kilku krajów Europy Środkowej. Reprezentowanie przez prelegentów różnych nauk pozwoliło na interdyscyplinarne podejście do złożonej rzeczywistości, jaką była zakonna liturgia współtworzona przez muzykę, teksty, przepisy prawne oraz zawierające je kodeksy. Tak prowadzone prace otwierają obiecującą perspektywę prowadzenia dalszych, pogłębionych studiów. Praca międzynarodowego zespołu daje możliwość spełnienia podnoszonego w konferencyjnych dyskusjach postulatu wykorzystywania źródeł z całego obszaru historycznej działalności paulinów, podzielonego dziś granicami kilku krajów i rozproszonego w zbiorach wielu bibliotek i archiwów. Szeroko zakrojone prace pozwalają coraz lepiej odsłaniać ukryte przez wieki liturgiczno-muzyczne dziedzictwo zakonu paulinów.

Fryderyk Rozen